* ڈاکٹر ماریہ طاہر
** ڈاکٹر محمد حشام

ڈاکٹر نوید شہزاد دی شاعری وچ ترکیب سازی: اک ویروا

Abstract:

Poetic Metaphor is an important part of modern poetry; it changed the whole paradigm of modern poetry. In modern Punjabi criticism few writers give attention to these powerful phenomena of words and sentiments. Although every trend setter poet of Punjabi; created many poetic metaphors in his time. This classic tradition of metaphors influenced modern Punjabi poetic diction but it doesn't mean that modern poets didn't any innovative experiments in this regard. Professor Dr. Naveed Shahzad is a prominent name in modern Punjabi poetry; no doubt he is a trend setter poet of this era. In this article firstly I presented a comprehensive definition of poetic metaphor. Secondly I introduced some unique and finest metaphors of Dr Naveed Shahzad with the help of his all Punjabi poetic books. Thirdly I analyzed some typical metaphors, created by Dr Naveed Shahzad in literary and social context of his age.

Keywords: *Poetic, Criticism, Metaphor, Analyze, Classic, Tradition, Unique, Trend setter*

شاعر سماج دی اک حساس تے بصیرت افروز شخصیت ہوندا اے۔ اوہ اپنے جذبیاں، احساساں، سوچاں، حیاتی دیاں تلخیاں تے مشاہدیاں نوں لفظاں دی رنگا رنگی دا بانا پوا کے قاری دے دل و دماغ اُتے ڈونگھے اثرات پاؤندا اے۔ اوہ نا صرف مُنکھ دی اندرلی تے باہرلی پیڑ تا نوں محسوس کردا اے۔ سگوں اوہناں دا بھار ہولا کرن دا جتن وی کردا اے۔ اوہدی تخلیق صرف لفظاں دا مجموعہ نہیں ہوندا سگوں اک زندہ تجربہ ہوندا اے۔ جیہڑا سماج دی روح، ثقافت دی جھلک تے انسانی وجود دیاں ڈونگھیائیاں نوں اُلیکدا اے۔ ایسے لئی شاعری نوں ادب دی روح آکھیا جاندا اے۔ جیہڑی مئوثر لفظالی راہیں انسانی احساساں دی ترجمانی کردی اے۔

قدیم شاعری توں لیکے جدید شاعری دا ویروا کرن توں بعد ایہ گل اگھڑویں اے کہ شاعری صرف ہئیتی اعتبار نال شعرنوں پیش کرن دا ناں نہیں سگوں خیال دیاں نزاکتاں تے ڈونگھیائیاں نوں پیش کرن دا ناں اے۔ جیہدے لئی شاعر پرچلت لفظاں، تشبیہاں تے استعاریاں اُتے اکتفا نہیں کردا۔ اوہ لفظاں تے معنیاں دی اک نویں دنیا آباد کردا اے۔ ایس حوالے نال پروفیسر آلِ احمد سرور لکھدے نیں:

> ''شاعر عام زبان کی توسیع کرتا ہے اور ہر لفظ کو گنجینہء معنی کا طلسم بنا دیتا ہے۔ شاعر کو جن خیال کے اظہار کے لیے مناسب اور موزوں الفاظ نہیں ملتے تو اسے کلمات و الفاظ کا سینہ چیر کر اس میں نئے معنی کی روح داخل کرنی پڑتی ہے۔''(1)

ایس توں ایہ گل واضح ہو جاندی اے کہ شاعر دے خیال دی بلندی پرچلت لفظاں دے بانے وچ سکڑ جاندی اے۔ ایس لئی اوہ اپنے اظہار نوں موثر ڈھنگ وچ بیان لئی نویاں تشبیہاں، استعارے تے ترکیباں بناؤندا اے۔ تاں جو پڑھن والا ودھ توں ودھ اثر قبولے تے اوہ شاعر دے اصل خیال دے نیڑے آجاوے۔

شاعری وچ اکھراں نوں وکھو وکھ معنیاں وچ ورتنا، لفظاں دے رنگا رنگ پکھاں نوں الیکنا، نا صرف شاعر دے ذوقِ جمال تے تخلیقی پختگی نوں ظاہر کردا اے۔ سگوں پڑھن والے نوں لفظاں دی اک نویں وشال دنیا وچ لے جاندا اے تے اس نوں پرکھن تے سوچن دا اک نواں زوایہ دیندا اے۔ اُسلوب دی ایہ فنی تے فکری خوبی 'ترکیب سازی' زبان نوں نکھار دی اے

تے بولی وچ تنوع دے گھیرے نوں موکلا کردی اے۔

ترکیب سازی کیہ اے؟ دو یا دوتوں ودھ اکھراں نوں جوڑ کے اک نواں مرکب لفظ معنی تے مفہوم دے لحاظ نال بنانا ترکیب سازی اے۔ عام طور تے سوجھواناں دا خیال اے کہ ترکیب بناون لئی لفظالی اکو زبان دی ہووے تے دوغیر متعلق لفظاں نوں پہلے لفظ بیٹھاں 'زیر' لا کے اک نواں لفظ بنانا ترکیب سازی اے۔ پنجابی زبان وچ ترکیب سازی لئی 'زیر' دی ورتوں نہیں کیتی جاندی تے ترکیب بناون لئی ورتے جاون والے لفظ وی اکو زبان دے ہونا ضروری نہیں۔ ایس حوالے ڈاکٹر نوید شہزاد لکھدے نیں:

> ''کجھ سیانے ایہ وی آکھدے نیں پئی ترکیب وچ ورتیجن والے دویں اکھر اکو زبان دے ای ہونے چاہیدے نیں۔ پر میری جاچے پنجابی زبان بارے ایہ گل ٹھیک نہیں ہووے گی کیوں جے پنجابی وچ آون والے دو جیاں زباناں دے اکھر پنجابی زبان دی سرداری من کے ایہدے وچ پیر دھر دے نیں۔''(2)

ترکیب سازی اپنی ساخت تے اثر دے لحاظ نال وکھو وکھ صورتاں وچ ظاہر ہوندی اے۔ بعض ویلے شاعر مختلف لفظاں نوں جوڑ کے مرکب ترکیب راہیں شاعری وچ معنوی نزاکت تے اختصار پیدا کردا اے جیویں درد پوشاکاں، پلک بنیرے، یاد سمندر۔ کدے جدتِ ترکیب راہیں نویں مفہوم تے تجربے نوں بیان لئی تازہ لفظی ساخت تراشدا اے جیویں کناں دے کھوہ، کوکاں دا بانجھ پنا، پچھتاوے دی دھپ۔ انج اک عام خیال علامتی تے فلسفیانہ ڈھنگ اختیار کر لیندا اے۔ اس فن راہیں شاعر لفظاں نوں غیر معمولی انداز وچ جوڑ کے نویں پُر اثر معنی ومفہوم پیدا کردا اے۔ جیہدے راہیں بیان وچ جدت، زبان وچ دلکشی و اختصار تے مؤثر تخلیقی اظہار جنم لیندا اے۔ جیویں سلیم احمد لکھدے نیں:

> ''شعر میں ترکیب، خیال کی وہ گرہ ہے جو معنی کی کئی پرتیں اپنے اندر چھپائے رکھتی ہے۔''(3)

ایس حوالے نال شمس الرحمٰن فاروقی لکھدے نیں:

> ''شاعر کی اصل تخلیق اس کے الفاظ نہیں، بلکہ ان کے درمیان پیدا ہونے والا

نیا ربط ہے، جو معنی کے نئے امکانات کو جنم دیتا ہے۔''(4)

ترکیب سازی محض لفظی صناعی نہیں سگوں اک فکری تے جمالیاتی عمل اے جیہڑا خیال نوں تصویری جہت بخشدا اے۔ اک کامیاب شاعر اپنے انفرادی اسلوب تے تخیلاتی وشالتا راہیں زبان دے پرچلت سُچیاں توں ہٹ کے نویاں ترکیباں تخلیق کردا اے۔ پنجابی کلاسیکی شاعری توں لیکے جدید دوردی شاعری تک ایس فن دے بے انت نمونے ملدے نیں۔ جتھے پنجابی شاعراں نے ترکیب سازی راہیں زبان نوں نویں فکری وسعت تے لفظاں نوں نویں معنوی اڈاری دتی اے۔ شاعری وچ حسن، اختصار، صوتی آہنگی تے فکری پختگی پیدا کیتی اے۔ اُسلوب تے بیان دی نویکلتا پاروں پنجابی زبان دا گھیرا موکلا کیتا اے۔ جس پاروں پنجابی شاعری دا معیار کسے طور دوجیاں وڈیاں زباناں دی شاعری توں کسے پکھ نال گھٹ نہیں اے۔

پنجابی ادب وچ جدید شاعری تے اسلوب دے حوالے نال گل کریے تاں پروفیسر ڈاکٹر نوید شہزاد اک وڈا ناں اے۔ آپ جدید پنجابی نظم دے رجحان ساز شاعر نیں۔ اوہناں دی شاعری فکری، فنی تے تخلیقی ست رنگی شام اے۔ آپ دیاں نظماں وچ کلاسیکی رنگ، جدت، شعری تے نثری بیانیہ، رمزیہ، واضح ابلاغ تے ابہام اور صوتی آہنگ موجود اے۔ فلسفہ، نفسیات، جدیدیت، جدید تھیوریز، دھرتی نال جڑت، پنجاب دی ثقافت، بولی، سیاسی، سماجی، تمدنی، معاشی تلخیاں، انسان دیاں ناکامیاں، دکھ درد، نامرادیاں، رومانویت تے اخلاقیات ہر رنگ تے پکھ سوہنے ڈھنگ وچ پینٹ ہویا وکھالی دیندا اے۔ آپ نے غزلاں تے نظماں لکھیاں پر 1997ء توں بعد صرف نظم لکھی تے لکھ رہے نیں۔ سگوں 2005ء وچ شائع ہوون والے نظم پراگے ''ترلوک'' توں نویں نظم دا جو سفر شروع ہوندا اے اوہ ''گیان دالاسٹ سیشن'' تک اک نویں منفرد تے مختلف اسلوب دا عکاس اے۔ نظماں دے اسلوب دے حوالے نال گل کریے تاں نوید شہزاد اک trend setter دی حیثیت رکھدے نیں۔ ایس حوالے نال کلیم شہزاد آکھدے نیں:

> ''میں یہ بات بلا مبالغہ کہوں گا کہ اسلوب اور زبان و بیان کے حوالے سے نوید شہزاد کی نظمیں trend setter تو ہیں ہی مگر ماضی اور حال کے ساتھ ساتھ آنے والے زمانوں کی بے انتہا وسعتوں کو بھی زمینی قیود سے بالاتر ہو کر اپنے اندر سمیٹے ہوئے ہیں۔''(5)

آپ اسلوب وچ جدت دے قائل نیں۔ وڈا شاعر جمودنوں توڑدا اے۔ اوہ بنے بنائے رستیاں نوں فالو تاں کردا اے پر اوہناں رستیاں دی بوسیدگی وچ اپنے ڈھب نال جدت، تازگی تے جمالیات نوں الیکدا اے۔ ڈاکٹر نوید شہزاد وی اپنے تخیل دے پینٹ نال لفظ ا ں دے پرچلت معنیاں توں ہٹ کے اوہناں نوں نویں تے جدید معنیاں نال متعارف کروائدے نیں۔ ایس حوالے نال پروفیسر ڈاکٹر بصیرہ عنبرین لکھدیاں نیں:

> ''نوید شہزاد تشبیہات و استعارات اور علائم و رموز میں جدت کے قائل ہیں۔ وہ اشاروں، اصطلاحوں، متحرک تمثالوں، رنگ و نور کی تجسیموں اور تمثیلوں سے نظم کو جاندار بنانے کے فن سے آشنا ہیں۔''(6)

ایس توں پتہ چلدا اے پئی ڈاکٹر نوید شہزاد دیاں نظماں اسلوب دے حوالے نال نویکلیاں تے جدید نیں۔ اوہ پنجابی دے عام بول چال وچ مستعمل لفظاں نوں اپنی تخلیقی جدت پاروں انج شاعرانہ انداز وچ ورتدے نیں کہ لفظ مفہوم دا اک نواں مسٹک رنگ دھارلیندے نیں۔ پنجابی شاعری دے نویں رنگاں تے نئے زاویاں نوں کھوجن دی کوشش کردے نیں۔ آپ د ی تخیل اڈاری رکدی نہیں سگوں آپ دا ذوق جمال تے نویں پن دی سِک لفظاں تے معنی و مفہوم دی اک وکھری دنیا تیکر اپڑ جاندی اے۔ ایس حوالے نال احمد سرورُ غالبؔ دی سوچ اڈاری تے جدت دا ذکر کردیاں ہوئیاں لکھدے نیں:

> ''غالب نے کہا تھا کہ شاعری قافیہ پیمائی نہیں معنی آفرینی ہے۔ غالب کے خیالات کے اظہار کے لیے شعر کی مروجہ زبان ناکافی تھی۔ ایک معنی میں انہیں اپنی زبان خود بنانی پڑی اور انہوں نے ترکیبوں، استعاروں اور تشبیہات کی مدد سے یہ نئی زبان بنائی۔''(7)

انجے ڈاکٹر نوید شہزاد نے اپنی گل نوں سمیٹن، گہرائی دیون یاں فیر اوس دی معنویت نوں کثیر جہتی بناون لئی جتھے علامت، تشبیہ تے استعارے دا سہارا لیا اوتھے ہی اپنے شعوری عمل نال ترکیب سازی رایں معنی و مفاہیم دی اک وشال دنیا تخلیق کیتی اے۔ اوہناں کول ترکیباں دی اک وڈی گنتی ملدی اے جیہڑی ٹھیٹھ پنجابی لفظالی تے پنجابی وچ اضافت توں بنا ترکیب بناون دے شعوری عمل نال بنائیاں گئیاں نیں۔ ایہ ترکیباں نہ صرف شاعری دی معنویت نوں وسعت

دیندیاں نیں سگوں اوہدے سیاق و سباق نوں وی وڈے کینوس تے پھیلن دے قابل کردیاں نیں تے زبان نوں کھلار بخشدیاں نیں۔ اوہناں دی شاعری وچ ترکیب سازی اوہناں دی فنی پکیائی،فکری وسعت، وسیع مطالعے تے انملے نویکلے اندازنوں سامنے لیاندی اے۔

جیون اک اجیہی بجھارت اے جیہڑی ہر کسے لئی وکھو وکھ انداز تے پرتاں وچ سامنے آوندی اے۔ ہر اک لئی اس بجھارت دا جواب تے تشریح وکھری اے۔جیون راہ سکھالی وی نیں تے کنڈیالی وی۔ کسے لئی جیون نور اے تے کسے لئی جیون زہر اے۔بعض ویلے بندہ جیون تن نوں گھسیٹدیاں گھسیٹدیاں تھک جاندا اے تے اوہ ایس تھکے جیون دا تھکیو اں لاہون لئی جیون دا انت چاہندا اے۔کئی واری جیون سُفنے اوس نوں آہر کردے رہن دی پریرنا دیندے رہندے نیں۔کدے بندہ جیون پونجی ہار جاندا اے:

ہور وی ڈوہنگا ہوندا جاوے پینڈا جیون رستے دا
سبھے آگو تارے لک گئے کجھ تے خوف خدا دا کر (8)

اکھر"جیون" دیاں ترکیباں:'درد پوشاکاں' وچ اکھر جیون دی ترکیب: جیون زہر (ص76)، جیون رستے (ص84)، جیون نور (ص91)، جیون بوٹے (ص 92)، جیون سُفنے (چھنکار۔ص20)، جیون رکھ (چھنکار۔ص67)،'جس دن چپ دا سورج چڑھیا 'وچ اکھر جیون دیاں ترکیباں: جیون روگی (ص20)، جیون ٹاہنی (ص23)، جیون تن (ص23)، جیون جھوک (ص25)، جیون گُٹ (ص31)، جیون جنگل (ص43)، جیون بنیاد (ص51)، جیون مندری (ص56)، جیون دریا (ص59)، جیون پونجی (ص72)، جیون دے کیلنڈر (ص 49)، جیون شہر (ص104)، جیون ڈیرے (ص107)، جیون امبر (ص93)،'تارے مینوں تکدے نیں' وچ اکھر جیون دیاں ترکیباں: جیون درد (ص41)، جیون سُفنے (ص47)، جیون انت (ص86)، جیون نکا (ص90)، جیون راہ (ص96)، جیون ورد (ص17)،'کنک ونیاں دی کوتا' وچ اکھر جیون دی ترکیب: جیون سفر (ص53)، جیون پونجی (ص65)، جیون ہار (ص69)، جیون بن ڈور

پتنگ بسنتی (نظم اسانوں لکھنا چاہوے۔ص 140)، تھکیا جیون (فنشنگ لائن۔ ص 76)، جیون جالا (ستلج دا تعزیہ۔ص 11)، 'گیان دا لاسٹ سیشن' وچ اکھر جیون دیاں ترکیباں: جیون ویہڑے (ص 121)، جیون مکھ (ص 52)، جیون جوہ (ص 54)۔

صاحب عقل وشعور بندہ اپنی سوچ نوں اک دائرے تیکر محدود نہیں کرسکدا۔ اوہدی سوچ اوس نوں آل دوآلے، اندرلی تے باہرلی چیتا نال جوڑ دی اے۔ اوہدا سوچ منارہ انسانیت دی پیڑتا نوں محسوس کرکے بہتری تے اپاء دی گل کردا اے۔ جدوں اوہ اپنے آپ نوں بے وس تے بے اختیار محسوس کردا اے تے سوچ کچہری اوہنوں سوچ دی سولی تے ٹنگ دیندی اے۔ اوہدی سوچ اڈاری اجیہے تخیلاتی سماج دی تصویر الیکدی اے جیہڑا خوشحال، ترقی یافتہ تے پرامن اے۔ جتھے دا ہر بندہ سکھی وسدا اے۔ جتھے کوئی دھرو نہیں بے حسی نہیں۔ سوچ تے فکر ہی سماج وچ انسان دے معیار تے کردارنوں متھدی اے۔ اپنے آل دوآلے دے لوکاں دی خود غرضی نوں ویکھدیاں ہوئیاں اوہدا سوچ سویرا اوہنوں دوجیاں وانگوں بے حس نہیں بنن دیندا:

بے حسی دیاں سیجاں مانن نہیں دیندا
چڑھدا سچل سوچ سویرا ویری اے (9)

اکھر "سوچ" دیاں ترکیباں: سوچ وچار (گلاں کردے ہنجو۔ص 40)، سوچ دی اڈاری (گلاں کردے ہنجو۔ص 57)، شعری مجموعے درد پوشاکاں وچ اکھر 'سوچ' دی ترکیباں: سوچ بنیرا (ص 27،ص 45)، سوچ گرہن (ص 32)، سوچ کچہری (ص 46)، سوچ منارہ (ص 82)، سوچ سہاگن (ص 99)، سوچ دی سولی (ص 100)، 'جس دن چپ دا سورج چڑھیا' وچ اکھر سوچ دیاں ترکیباں: سوچ پلنگ (ص 54)، سوچ کنارے (ص 41)، سوچ سویرا (ص 87)، سوچ نگاہواں (ص 101)، سوچاں تاء (ترلوک۔ ص 84)، سجاکھی سوچ (ظہیر احمد شفیق لئی نظماں۔ص 58)، 'کنک ونیاں دی کوتا' وچ اکھر سوچ دی ترکیب: سوچ کھلارے (ص 22)، دھندی سوچ (ص 88)۔

درد جیون دا اک ایجہا احساس تے جذبہ اے جیہڑا انسان نوں اپنے اندر جھاتی مارن تے مجبور کردا اے۔ روح درد پوشاک پاکے خارجی دنیا دے کماں وچ رجھی رہندی اے۔ درد چڑیلاں تے درد پٹولے انسان نوں پریشان کری رکھدے نیں۔ ایہ درد بندے دے اپنے وی ہوندے نیں تے لوکائی دے وی۔ نرم تے ہمدرد دل خارجی درداں توں متاثر ہوئے بغیر نہیں رہ سکدا۔ ایہ وی کدے نہیں ہوسکدا کہ بندے نوں درد نال واسطہ ای نہ پووے۔ کسے بندے دے درد تاں قبیلے دی صورت اختیار کرلیندے نیں تے اپنا سانگا اوس بندے نال کدی نہیں توڑ دے۔ اوہدی ساری حیاتی دردسنیہڑ یاں نوں بھگتدیاں لنگھ جاندی اے:

جیون راہ تے میرے درد قبیلے نے
کنیاں پشتاں تیک ہنڈھایا سورج نوں (10)

اکھر "درد" دیاں ترکیباں: گلاں کردے ہنجو' وچ اکھر درد دی ترکیب: درد کہانی (ص 104)، درد پرائے (ص 110)، درد اُبالے (ص 126)،' درد پوشاکاں وچ اکھر درد دی ترکیب: درد چڑیلاں (ص 31)، درد نرویا (ص 49)، درد پٹولے (ص 71)، درد پوشاکاں (ص 73)، درد سنیہڑا (ص 86)، درد دنداسا (ص 107)،' چھنکار' وچ اکھر درد دی ترکیب: درد وچھوڑے (ص 34)، درد انگارے (ص 60)، درد خزانواں (ص 62)، درد گھٹاواں (ص 62)، درد بلاواں (ص 81)،' جس دن چپ دا سورج چڑھیا' وچ اکھر درد دی ترکیب: سانول درد (ص 63)، درد انگارے (ص 69)، درد ہلارے (ص 70)، درد قبیلے (ص 86)، درد وچھوڑا (ص 91)، درد سراب (تارے مینوں تکدے نیں۔ ص 56)، درد خدا (گیان دا لاسٹ سیشن۔ ص 121)۔

بندہ جس زمین جس دھرتی اتے جنم لیندا اے اوہدے نال ماں وانگوں پیار کردا اے۔ اوہدی جڑاں ایسے دھرتی وچ ہوندیاں نیں۔ ایہ دھرتی اوہدی شناخت تے ہوندنوں ظاہر کردی اے۔ دھرتی لئی بندہ اپنی جان وی وار دیندا اے تے ایس دھرتی نال کدی دھروہ نہیں کردا۔ سگوں اوہ دھرتی دیاں کوہجاں نوں ماں وانگوں نظر انداز کرکے پتر تے دھی وانگوں گل نال

لاؤندا اے:

دھرتی پتر سینے لاواں
سوسو واری ہو کے بھر کے
صدقے واری جاواں (11)

اکھر "دھرتی" دیاں ہور ترکیباں: دھرتی لاش (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 93)، دھرتی دی اکھ (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 96)، تپدی دھرتی (تارے مینوں تکدے نیں۔ص 72)، دھرتی ساہواں (تارے مینوں تکدے نیں۔ص 80)، 'ترلوک' وچ اکھر دھرتی دی ترکیب: سچی دھرتی (ص 21)، اسمانی دھرتی (ص 22)، دھرتی دا جوبن (ص 54)، بے رنگ دھرتی (ص 50)، دھرت کڑاہے (ص 73)، کال کلوٹی دھرتی (ص 82)، دھرت چڑھاوا (کنک ونیاں دی کوتا۔ص 91)، دھرتی ماں (کنک ونیاں دی کوتا۔ص 107)، دھرتی پتر (سورج راگ۔ ص 66)، دھرتی دھی (سورج راگ۔ص 66)، دھرتی ماں (گیان دا لاسٹ سیشن۔ص 80)۔

حسن، روپ، سہپن اپنی دلیل آپ ہوندے نیں۔محبوب دا حسن عاشق نوں اپنا اسیر بنا لیندا اے۔ فیر ایس روپ قید وچوں نکلنا مشکل ہو جاندا اے۔ شاعر اپنے پسندیدہ شخص دے روپ نوں وکھو وکھ رنگاں وچ الیکدا اے۔ کتھے اوہدا روپ مخطوطہ بن جاندا اے تے کتھے حیاتی۔ جدوں شاعر نوں دل دے قریبی شخص دی سنگت ملدی اے تے اوہدے آل دوآلے کپاہ کھڑ پیندی اے:

تیرا ساتھ اے راہواں ورگا
تیرا روپ کپاہواں ورگا
ویکھ! کپاہواں ساڈے کھتیں
کھڑ پئیاں نیں (12)

اکھر "روپ" دیاں ترکیباں: سانول روپ (درد پوشاکاں۔ص 91)، سنگھنا روپ (ظہیر احمد شفیق لئی نظماں۔ص 57)، روپ سہپن (کنک ونیاں دی

کوتا۔ص 49)، روپ مخطوطہ (فنشنگ لائن۔ص 154)، روپ گرنتھ (ستلج دا تعزیہ۔ص 31)، روپ حیاتی (ستلج دا تعزیہ۔ص 58)، روپ کپاہ (گیان دا لاسٹ سیشن۔ص 109)۔

اکھ پسی کائناتی رنگاں تے جیون پکھاں نوں اپنے اندر سمولیندی اے۔ اکھ سمندر اپنے اندر لکھاں رازاں، رمزاں، سینتاں تے درداں نوں لکا کے رکھدی اے۔ اکھ ترنجن رانجھیا نوں نویں جذبیاں نال وی آشنا کروائدی اے۔ نالے اوہناں دے نیناں نوں محبوب دی دید نہ دے کے پیاسے تے اداسے وی بنا دیندی اے۔ اکھ دی آری دلاں نوں تے کائنات نوں مسخر کردی اے۔ سجن جگتی نظراں دا بانا پا کے دلاں تے راج کردا اے:

اوہ پنجابی لوک گیتاں دے مکھڑے ورگا
جدوں ٹرے تاں صدیاں اتے پیر دھرے
جگتی نظراں پہن دلاں تے راج کرے (13)

اکھ ترنجن (گلاں کردے ہنجو۔ص 58)، اکھ دے ویہڑے (گلاں کردے ہنجو۔ص 111)، اکھ دی جھولی (گلاں کردے ہنجو۔ص 124)، اکھ دی پسی (درد پوشاکاں۔ص 79)، نین پیالے (درد پوشاکاں۔ص 79)، نین اداسے (درد پوشاکاں۔ص 87)، نین پیاسے (چھنکار۔ 64)، اکھ سمندر (چھنکار۔ ص 112)، اکھ پنجرے (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 51)، نیناں دے در (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 57)، نین دوارے (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 63)، 'ترلوک' وچ اکھر "اکھ" دیاں ترکیباں: اکھاں دیاں گنڈھاں (ص 11)، رنڈی اکھ (ص 24)، نین ہنیرے (ص 50)، نین ترکھے (ص 74)، اکھیاں ساون (ص 84)، 'ظہیر احمد شفیق لئی نظماں' وچ اکھر اکھ دیاں ترکیباں :بے امرت نینیں (ص 39)، نین سمندر (ص 58)، جیوندے نیناں (ص 64)، اکھ دی آری (ص 73)، نیناں دے ٹٹے چھج (ص 83)، چریل نیناں (کنک ونیاں دیاں کوتا۔ص 39)، جگتی نظراں (ستلج دا تعزیہ۔ص 41)۔

دنیا دی بے وساہی تے دھروتوں نس کے منکھ سفنیاں وچ پناہ لبھدا اے۔ ایہ خواب حقیقت دا روپ وی وٹاندے نیں تے تخیل دی دنیا وی آباد کردے نیں۔ سانول سفنیاں دے نال نال ان چاہے، زہری تے بے حس سُفنے وی انسان وچ ڈر تے خوف پیدا کردے نیں۔ جدوں ایہ سُفنے مجسم صورت وٹالیندے نیں تے فیر اپنی من مرضی وی کردے نیں:

جیوں مجسم سُفنے
جیون راہ چوں مرضی دے نال
راہ ورگا راہ دیون
ہونٹھاں تے ہونٹھاں نوں رکھ کے
کجھ گنویں ساہ دیون (14)

اکھر "سُفنے" دیاں ترکیباں: خواب سہانے (گلاں کردے ہنجو۔ص 46)، خواب گھروندے (گلاں کردے ہنجو۔ص 83)، رنگلے سُفنے (درد پوشاکاں۔ ص 83)، (چھنکار۔ص 73)، سانول سُفنے (چھنکار۔ص 40)، 'جس دن چپ دا سورج چڑھیا' وچ اکھر سُفنے دیاں ترکیباں: کوڑے سُفنے (ص 51)، زہری سُفنے (ص 78)، بے حس سُفنے (ص 95)، سُفنے انھیاں غاراں (تارے مینوں تکدے نیں۔ص 55)، مجسم سُفنے (ظہیر احمد شفیق لئی نظماں۔ ص 79)، ان سونہے سُفنے (کنک ونیاں دی کوتا۔ص 64)، خاب گڑھ (کنک ونیاں دی کوتا۔ص 41)، بے رت سفنا (فنٹنگ لائن۔ص 178)۔

پیار جیون دا اک سوہنا جذبہ تے احساس اے۔ کائنات دی ہر شے پیار ورگے مخلص جذبے دی چاہیوان اے۔ پیار حیاتی وچ توازن پیدا کردا اے۔ دکھاں دریداں تے غماں دا ماریا ہویا پیار دی بکل وچ پناہ لے کے پرسکون ہوجاندا اے۔ اوہ کجھ پلاں لئی بے وساہی، دکھ، تکلیف نوں بھل جاندا اے۔ پیار دا دریا اوس نوں ٹھیریاں وچ ڈبن توں بچاون لئی پیار اچھالے دیندا اے۔ پیار دلاسیاں پاروں اوہ پیار جھناں ترن وچ کامیاب ہوجاندا اے۔ خود غرض بندہ پیار دلاسہ دیون والے ہیریاں ورگے بندیاں دی قدر نہیں کردا:

پیار پریت دے ہیرے، موتی
مٹی وچ نہ رول توں بندیا(15)

اکھر پیار دیاں ترکیباں : پیار پریت (گلاں کردے ہنجو۔ص 69)، پیار تویت (درد پوشاکاں۔ص 20)، سجرے پیار (درد پوشاکاں۔ص 35)، پیار دا دریا (درد پوشاکاں۔ص 65)، پیار دلاسہ (درد پوشاکاں۔ص 21)، پیار اجاڑاں (درد پوشاکاں۔ص 31)، پیار دلاسے (چھنکار۔ص 23)، پیار سہارے (چھنکار۔ص 60)، پیار جھناں (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 70)، پیار خسارے (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 73)، سُچے پیار (تارے مینوں تکدے نیں۔ص 40)، پیار اچھالے (تارے مینوں تکدے نیں۔ص 56)، پیار کہانی (کنک ونیاں دی کوتا۔ص 91)، (تلخ دا تعزیہ۔ص 27)، (گیان دا لاسٹ سیشن۔ص 121)۔

دل انسانی جسم دا مرکز تے روح دا مسکن اے۔ دل دے مندروچ لکھاں چنتا، سُفنے، یاداں، سدھراں دھمالاں پاندیاں نیں۔منکھ دل دی دھرتی اتے یاداں دا گلشن سجا کے محبوب نال جذبیاں دا اظہار کردا اے۔ اوہ دل دے من وچ لکھاں راز لکا کے رکھدا اے۔ اوہ دل دے ویڑھے وچ مقدس رشتیاں تے احساساں نوں آون دی اجازت دیندا اے۔بعض ویلے منکھ انہونی دے ڈرتوں ہمت ہار کے دل دے مندرنوں ڈھاون لئی وی مجبور ہوجاندا اے تے فیر ایس مقدس مسکن دے ٹٹن تے پچھتاندا وی اے:

کاہنوں اِس دی پوجا کیتی
کاہنوں ڈھایا دل دا مندر(16)

اکھر "دل" دیاں ترکیباں :دل دا گلشن (گلاں کردے ہنجو۔ص 65)، دل دا ویڑھا (گلاں کردے ہنجو۔ص 87)، (درد پوشاکاں۔ص 32)، دل دھرتی (گلاں کردے ہنجو۔ص 109)، (چھنکار۔ص 20)، (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 53)، دل دا من (چھنکار۔ص 27)، دل جھلا (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 39)، دل چنتا (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔

ص 74)، دل دا مندر (تارے مینوں تکدے نیں۔ص 15)۔

سورج دی ترکیب رایں ڈاکٹر نوید شہزاد سورج دا اک نواں پکھ سامنے لیاندے نیں۔ کتھے ایہ سورج خوش فہمی، اکلاپے، مایوسی دا روپ لے کے چڑھدا اے۔ کتھے سورج راگ، بزدل ہو ویندا اے۔

اکھر "سورج" دیاں ترکیباں: مجموعہ 'درد پوشاکاں' وچ سورج دی ترکیب:
اکلاپے دا سورج (ص 29)، خوش فہمی دا سورج (ص 39)، یاداں والا سورج (ص 48)، سورج دے ساہ (ص 81)، مایوسی دا چڑھدا سورج (ص 89)، سجناپے دے سورج (ص 98)، بزدل سورج (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 27)، سورج راگ (کنک ونیاں دی کوتا۔ص 27)، سورج دے دند (نظم اسانوں لکھنا چاہوے۔ص 191)، پتا سورج (تلج دا تعزیہ۔ص 14)، سورج بوٹی (تلج دا تعزیہ۔ص 62)۔

چن دی ترکیب ڈاڈھی سوہنی تے ہٹویں اے۔ چن جیہڑا آزاد امبر تے چمکدا سب دا اکو ساواں اے۔ پر لوبھی تے خود غرض اس چن نوں وی ونڈنا چاہندے نیں۔ اپنا اپنا چن متھ کے اوہدا چانن اپنے کول ہی رکھنا چاہندے نیں۔ پر کجھ ہمدرد ایس ڈلھے چن نوں اکٹھا کر کے ایہدا چانن سبھنوں ونڈن دے چاہیوان نیں:

ڈلھے چن نوں کٹھا کر کے
آ اُس جھولی پائیے جس وچ
جنت دے دروازیاں ورگے
ان حد چھید (17)

اکھر "چن" دیاں ترکیباں: چن دیاں واگاں (ظہیر احمد شفیق لئی نظماں۔ ص 43)، رِسدا چن (کنک ونیاں دی کوتا۔ص 103)، ڈلھے چن (فنشنگ لائن۔ص 126)۔

منکھ ساری حیاتی اوس چانن دی اڈیک وچ لنگھا دیندا اے جیہڑا اوس نوں راحت پہنچائے پر اوہ چانن کدی اوس دا نہیں ہوندا۔ بعض ویلے گورا چانن آل دوآلے اجیہے ہنیرے

چانن دی کندھ اسار دیندا اے کہ بندے نوں کجھ وکھائی نہیں دیندا اے۔ اوہ سکھ، اوہ آسودگی بے واگا نھیرا چانن بن کے جثے نوں گرہن لا دیندا اے:

تتلج دے بے تن کنڈھے تے
چانن نھیرے رلت کیتی
رلت کھچاں پائیاں
پس گیا لو آں لو آں (18)

اکھر "چانن" دیاں ترکیباں: چانن دی پرھیا (ظہیر احمد شفیق لئی نظماں۔ ص 74)، چانن نھیرے (کنک ونیاں دی کوتا۔ص 95)، (سورج راگ۔ ص 70)، بے واگا نھیرا چانن (سورج راگ۔ص 37)، گورا چانن (سورج راگ۔ص 46)۔

انسانی جیون خوشی تے غم دا امتزاج اے۔ خوشی نوں محسوس کرن لئی غم وچوں لنگھنا ضروری اے۔ اک شے دی ضد دوجی شے دی اہمیت نوں جنم دیندی اے۔ ایس لئی جیون وچ خوشی دے نال غم دا ہونا وی ضروری اے۔ غم انسان نوں بہت سارے ایسے سفنیاں تے تھکن توں مکت کرن دا ذریعہ بندا اے جیہڑے اوہدے لئی بوجھ بن چکے ہوندے نیں۔ جدوں تیکر اسی اوہناں شیواں دا سوگ نہ منالئیاں جیہڑ یاں ساڈے وس وچ نہ ہوون اسی اوہناں شیواں توں پلا جھاڑنا ہی نہیں چاہندے۔ تے غم اک اجہیا ذریعہ اے جیہڑا اوہناں شیواں توں چھٹکارے دا کارن بن دا اے:

غم تعبیراں تے ہن رکھ کے میں جیون بنیاد
اکھ پنجرے چوں کوڑے سُفنے کر دتے آزاد (19)

اکھر "غم" دیاں ہور ترکیباں: غم دی بارش (گلاں کر دے ہنجو۔ص 108)، غم دا پنچھی (درد پوشاکاں۔ص 83)، غم دے کاسے (چھنکار۔ص 81)، غم دی سیج (چھنکار۔ص 85)، غم تحریکاں (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 49)، غم تعبیراں (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 51)۔

انسانی جیون وچ آس اک اجہا بنیرا اے جتھے بیٹھ کے بندہ اپنیاں اوکڑاں دے ختم

ہوون، امن سکون تے بہتری بارے تانگھ کردا اے۔ آس اک اجہی لو اے جہیڑی بندے نوں جدوجہد جاری رکھن لئی پریرنا دیندی اے۔ جے آس مک جاوے تے فیر بندہ اپنے آپ توں بے زار تے مایوس وکھالی دیندا اے۔ فیر اوہدے لئی جیون دا کوئی مقصد نہیں رہ جاندا جیہدے لئی اوہ جتن تے کوشش کرے۔ ایس لئی جیون نوں ٹوری رکھن لئی آس اچھالا ہونا بوہت لوڑیندا اے:

نہیں تے جیون ڈب جاوے گا
دے کے آس اچھالا رکھیں (20)

اکھر "آس" دیاں ہور ترکیباں: آساں والا پنچھی (گلاں کردے ہنجو۔ص 50)، 'درد پوشاکاں' وچ اکھر آس دی ترکیب: آس دی انگل (ص 20)، آس دی ٹکویں دھپ (ص 45)، آس بنیرے (ص 54)، آس دے چلھے (ص 63)، آس دوارے (ص 77)، آس دے بوٹے (ص 80)، آس وساکھی (ص 90)، آس نراسا (ص 107)، رت آساں (چھنکار۔ص 25)، آس بنیرا (چھنکار۔ص 42)، آس چبارے (چھنکار۔ص 84)، آس اچھالا (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 64)۔

اکھر "سویرا" دیاں ترکیباں: بانجھ سویرا (گلاں کردے ہنجو۔ص 79)، سولھ سویرا (درد پوشاکاں۔ص 18)، (جس دن چپ دا سورج چڑھیا۔ص 21)، (سورج راگ۔ص 79)، ڈولی دے سویرے (نظم اسانوں لکھنا چاہوے۔ص 218)، روس سویرا (سورج راگ۔ص 46)، چولھ سویرا (سورج راگ۔ص 79)، اولھ سویرا (سورج راگ۔ص 79)، بولھ سویرا (سورج راگ۔ص 80)۔

ایس ویروے وچ اوہناں وکھو وکھ ترکیباں دا جائزہ لیا گیا اے جیہڑ یاں سارے مجموعیاں وچ وکھو وکھ معنی ومفہوم وچ آئیاں نیں۔ ہن اک اک کرکے ہر مجموعے وچ ورتیاں ترکیباں دا ذکر کیتا جا رہیا اے۔

شعری مجموعہ 'گلاں کردے ہنجو' غالب اکیڈمی لاہور ولوں 1994ء وچ چھاپے چڑھیا۔ اس مجموعے وچ ورتیاں ترکیباں دا ویروا انج اے:

شک دا زہر (ص 41)، یاد دا چلھا (ص 51)، رات دا کنڈھا (ص 52)، ہنجو پیٹے (ص 54)، مٹھا بول (ص 63)، چپ دا جندرا (ص 64)، عشق سمندر (ص 85)، جگ دریا (ص 87)، گھبرو جذبے (ص 88)، سچ دا راہی (ص 93)، جثہ ڈھال (ص 98)، سچ دا مینہ (ص 99)، کوڑے لارے (ص 102)، ڈونگھے پینڈے (ص 102)، بے اتبارے موسم (ص 107)، لُٹیاں پُٹیاں سدھراں (ص 107)، ظلم دی بارش (ص 107)، جثہ مٹی (ص 107)، خوشیاں والا بدل (ص 109)، موت سنیہڑا (ص 110)، گلاں کردے ہنجو (ص 111)، کوڑ تسلی (ص 116)، کال کلوٹی نگری (ص 117)، مردہ سدھراں (ص 123)، گونگے روگ (ص 125)، طفل تسلی (ص 126)

شعری مجموعہ 'درد پوشاکاں' عمیر پبلیشرز لاہور ولوں 1995ء وچ چھاپے چڑھیا۔ اس مجموعے وچ ورتیاں ترکیباں دا ویروا انج اے:

ساہ دا سہرا (ص 17)، لیکھ ہنیرا (ص 17)، خوش فہمی دے پنجرے (ص 19)، اتبار دی پوڑی (ص 19)، وقت انگوٹھی (ص 19)، یاداں دی دہلیز (ص 21)، کوڑ ہاسے (ص 24)، مہنگے ہاسے (ص 25)، بخت ہنیری (ص 26)، یاد دے پنچھی (ص 27)، ساہ ندرانے (ص 39)، لیکھ طوفان (ص 39)، ہجر ہنیرے (ص 40)، رکھ اتبار (ص 41)، انھیاں چاواں (ص 41)، سدھراں دی مٹیار (ص 42)، انکھ دا گہنا (ص 42)، مایوسی دے بھنڈے کولے (ص 44)، مایوسی دیاں لکھاں جوکاں (ص 33)، ساہ دی سولی (ص 45)، تانگھ سہارے (ص 45)، پچھتاوے دی دھپ (ص 48)، بے رتی چپ (ص 48)، ہنجو ہار (ص 49)، منگے پنے ساہ (ص 55)، ہجر سزاواں (ص 55)، بینی جندری (ص 59)، جین سہارے (ص 60)، ستی یاد (ص 67)، تن دا ویہڑا (ص 69)، غرضاں والی دھپ (ص 70)، خود غرضی دے کاگ (ص 70)، کوڑے لارے (ص 77)، الھڑ سدھراں (ص 79)، سدھر تتلی (ص 80)، ساہ دا جنگل (ص 83)،

آگو تارے (ص 84)، تانگھ دے ماروتھل (ص 84)، زہری رُتاں (ص 86)، رنگلے جین سہارے (ص 87)، تانگھ دے کاسے (ص 87)، سکھ سنیہڑا (ص 88)، ذہن دے امبر (ص 89)، بے فکری دے تارے (ص 89)، خوش فہمی دی تاہنی (ص 89)، کرچی جذبے (ص 90)، سدھر طور (ص 92)، لگواں سرمہ (ص 100)، خود غرضی دے تھل (ص 101)، مایوسی دے پتھر (ص 101)، سانول رت (ص 102)، ظلمی نھیرا (ص 107)، سدھر کاسا (107)، کوڑ دلاسا (ص 108)۔

گیتاں دا مجموعہ 'چھنکار' عمیر پبلیشرز لاہور ولوں 1996ء وچ چھاپے چڑھیا۔ اس مجموعے وچ ورتیاں ترکیباں انج نیں:

ریجھ چبارے (ص 21)، سانول ساہوا ں (ص 21)، سولھ بہاراں (ص 21)، جوبن ہاڑے (ص 23)، جین سزاواں (ص 23)، سانوال دیداں (ص 32)، ریجھ پوشاکاں (ص 33)، ویری دوریاں (ص 36)، ہجر وچھوڑا (ص 50)، تانگھ سہارے (ص 52)، ہجر سزاواں (ص 55)، تانگھ سزاواں (ص 58)، سولھ ہواواں (ص 59)، ہنجو ہار (ص 60)، جوبن طور (ص 66)، ساہ بُور (ص 67)، جوبن دے پھل (ص 72)، رنگلیاں رتاں (ص 76)، کاگ سنیہڑے (ص 87)، رنگلے دھوکھے (ص 90)، ساہ آرے (ص 91)، رنگلے سہارے (ص 105)۔

شعری مجموعہ 'جس دن چپ دا سورج چڑھیا' عمیر پبلیشرز لاہور ولوں 1997ء وچ چھاپے چڑھیا۔ ایس مجموعے وچ ترکیباں دا ویروا انج اے:

ظلم ہنیرا (ص 22)، سوہانا ہاواں دا (ص 23)، سفر سزاواں (ص 24)، سدھر جوبن (ص 25)، یاد کڑتن (ص 27)، ظلمی سرمہ (ص 28)، سانجھ کہانی (ص 29)، تانگھ منارے (ص 33)، یاد سمندر (ص 36)، جین سہارے (ص 41)، دکھ جنگار (ص 45)، جند جوبن (ص 45)، من دھرتی (ص 47)، زخمی سدھراں (ص 51)، الھڑ ہاسے (ص 52)، غرضی شور

شرابے (ص 53)، ہونٹھ بنیرے (ص 53)، انکھ حسینی (ص 61)، یاد سجن (ص 62)، طفل تسلی (ص 65)، غرضی سماعتاں (ص 67)، سدھر لاڑے (ص 69)، موت چڑیلاں (ص 70)، یاد پنگھوڑے (ص 70)، میحل منارے (ص 73)، دید سہارے، عمراں پینڈے، ہنجو تحفے، سچل جذبے (ص 77)، تانگھ سہارے (ص 84)، ذہن جنگارے (ص 87)، جرم نیارے (ص 94)، کوڑ دلاسے، چنتا رُت (ص 99)، موت حیاتی (ص 105)۔

شعری مجموعہ 'تارے مینوں تکدے نیں' سعد پبلی کیشنز لاہور ولوں 1999ء وچ چھاپے چڑھیا۔ ایس مجموعے وچ ورتیاں ترکیباں ایہ نیں:

موت سنیہڑا (ص 16)، انھا کھوہ (ص 19)، باغی چنتا (ص 20)، کناں دے کھوہ (ص 25)، پتھر ہونٹھاں (ص 25)، رات ہنیری، اوبھڑ راہواں (ص 33)، واء تلواراں، بارش نیزے (ص 33)، اتھرو لڑی (ص 37)، خوف وچھوڑا (ص 41)، ہونی دے سپ (ص 41)، بے اسنتے پُل (ص 47)، تنتڑی جند نمانی (ص 50)، زہری راگ (ص 51)، ہنجو رویا (ص 56)، انھے شیشے (ص 58)، یاد دے دیوے (ص 59)، تیر سمے (ص 60)، بول بلارے (ص 73)، جند تختی (ص 85)، پتھر جثے (ص 91)، تن دی ڈونگھی قبر (ص 106)، نیندر گھڑی (ص 108)۔

شعری مجموعہ 'ترلوک' مقصود پبلیشرز لاہور ولوں 2004ء نوں چھاپے چڑھیا۔ ایس مجموعے وچ ورتیاں ترکیباں ایہ نیں:

جند بھڑولا (ص 13)، سجرے نقشے (ص 23)، موسم دی اکھ (ص 27)، گوڈے گوڈے دھپ، چھانواں چکڑو چکڑی (ص 29)، قدیمی چور (ص 32)، ہول ہنگارا (ص 38)، سواہ پھل (ص 38)، کوہڑی نیندر (ص 44)، جنگل بھنیے رتے (ص 49)، بانجھ رُتے (ص 52)، کوک سہاگن (ص 78)، ہنڈھے ہاسے (ص 83)، کن کھوہ انھے، ہونٹھ خلا

(ص 84)، سہاگن ہاڑی (ص 86)، پندھ کھوٹا (ص 87)، جشہ کاغذ (ص90)، ست رنگی پینگھ (ص 96)، کوکاں دا بانجھ پنا (ص 106)۔

شعری مجموعہ 'ظہیر احمد شفیق لئی نظماں' مقصود پبلیشرز لاہور ولوں 2007ء وچ چھاپے چڑھیا۔ ایس مجموعے وچ ترکیباں دا ویروا انج اے:

کوریاں پلکاں (ص 9)، تاریاں دی بِد (ص 14)، ساہ دیاں درزاں (ص15)، چنتا واج سریلی (ص 16)، سمندر بانجھ پاتالا (ص19)، چنتا تارے (ص 19)، ساز دے ویہڑے (ص28)، بالک نقشہ (ص 39)، دگدی اکھے (ص 43)، دھپ میہے (ص 47)، بے جوڑ خیال (ص 58)، امبر دی اکھ (ص 61)، امبر مالا (ص 62)، نظم کچہری (ص 66)، ہارو تھل (ص 68)، سنگھنی رات (ص 76)، ورلا دن (ص 76)، ہنجو سکم سکے بالن (ص 77)، سلھے سلھے ہاسے (ص 77)، گونگے تھتھے ہوکیاں (ص 88)، گھبرو ساہ (ص 90)، بے اکھر آواز (ص 92)، کبی تارو (ص 96)، برفاں دے تاء (ص 98)، ساہواں دی دھمک (ص 98)۔

شعری مجموعہ 'کنک ونیاں دی کوتا' کلیہ علوم شرقیہ، پنجاب یونیورسٹی لاہور ولوں 2010ء وچ چھاپے چڑھیا۔ ایس شعری مجموعے وچ ترکیباں دا ویروا انج اے:

ننگی قبر (ص 20)، بے وس پلکاں (ص 29)، بے مرشد رستے (ص 37)، شخز دوراتے، ٹکویں نھیرے (ص 39)، خاباں وار حیاتی (ص 40)، جیبھ ہلارے (ص 46)، رب رنگیا (ص49)، واجل خموشی (ص55)، تریڑی نقشہ (ص 60)، میحل مناریں (ص68)، بے رنگ ساہ (ص 69)، کُکھ شکنجے (ص70)، نیل نیارے (ص 70)، سرکدی توبہ (ص 73)، مکی ونی واج (ص84)، ڈروپ سمبندھ (ص87)، گلابی پل (ص 87)، بالک چوگ (ص88)، سرناویاتی سیہان (ص 89)، جوٹھے قلعے (ص 91)، بے روحے منظر (ص 93)۔

شعری مجموعہ 'نظم اسانوں لکھنا چاہوے' مقصود پبلیشرز لاہور 2013ء ولوں مجموعے وچ

ورتیاں ترکیباں ایہ نیں :

گھاٹل توں (ص 36)، سجرے نقشے (ص 41)، ماں امبر، امبری رنگ (ص 51)، جتوں ہار (ص 54)، من مرشد (ص 62)، جثہ کا گت (ص 84) بڈھی ٹیسی (ص 86)، تاڑی چپو چپ (ص 92)، وصلی وکھریواں (ص 109) مٹی پوٹا وتھ (ص 110)، بے روح منتاں (ص 110)، مٹی سمر (ص 121) بے بتا بت (ص 131)، اکھراں دی چترائی (ص 137)، سمے دی گُت (ص 142)، بے اکھر آواز دے چھالے (ص 144)، بدلاں دا نگھ (ص 196)، ساہ چھانگیا (ص 196)، واء دیاں گنڈھاں (ص 197)، اکلاپے دا جغرافیہ (ص 200)، سجریرے چاء (ص 225)، بے مڈھ واج (ص 213)، ترفدی ہوئی واء (ص 240)۔

شعری مجموعہ 'فنکشنگ لائن' شعبہ پنجابی، پنجاب یونیورسٹی اورینٹل کالج لاہور 2013ء ولوں چھاپے چڑھیا۔ ایس مجموعے وچ ترکیباں ایہ نیں :

ساہ سانجھے (ص 48)، کورئیے قلمے (ص 88)، ڈبدی شام (ص 104)، تن موزا (ص 106)، بے واگا پندھ (ص 114)، مردہ خاموشی (ص 146)، جاگدے گھنگھرو (ص 152)، موت حیاتی (ص 174)، اکھر بے رُتے (ص 184)۔

شعری مجموعہ 'دریا ڈوبن چلیاواں' مقصود پبلیشرز لاہور ولوں 2016ء وچ چھاپے چڑھیا۔ ایس مجموعے وچ ایہ ترکیباں ملدیاں نیں :

مخبر بانگ (ص 34)، پینگھ ہلارا (ص 47)، جاگو میٹی رات (ص 49)، امبری سہارے (ص 50)، ویہڑا نظماں، نظماں ویہڑا (ص 76)، امبر بانجھا (ص 77)، الھڑ روشن دان (ص 93)، طوری وسرام (ص 98)، بے مرشد شام (ص 98)، تھتھے بول (ص 110)۔

شعری مجموعہ 'سورج راگ' شعبہ پنجابی زبان و ادب، پنجاب یونیورسٹی لاہور 2019ء ولوں چھاپے چڑھیا۔ ایس مجموعے وچ ایہ ترکیباں ملدیاں نیں :

ستلج پیرا (ص 15)، ست آبی پوتھی (ص 15)، چٹا سچ (ص 18)، لفظی شور (ص 26)، باغی اکھر (ص 30)، بلدی ٹھردی جتی (ص 32)، افغانی نھیرا، عربی شاماں (ص 46)، سکھ ترونکا (ص 62)، تارے کتھ یاں راتاں (ص 79)، گُڑھت کہانی (ص 90)، ست پھیری جڑت (ص 95)۔

شعری مجموعہ 'ستلج دا تعزیہ' رویل پبلیکیشنز لاہور 2024ء ولوں چھاپے چڑھیا۔ ایس مجموعے وچ ترکیباں دا ویروا انج اے:

وقت گرو (ص 13)، پتا پانی (ص 14)، ناچا جوبن (ص 22)، ریپلیکا ڈیتھ (ص 15)، برانڈڈ ڈیتھ (ص 15)، نقلی موت (ص 16)، سفن ثواب (ص 32)، متروک عشق (ص 34)، بارکہانی (ص 39)، موئیاں گلاں (ص 50)، پندھ پوڑی (ص 51)، دیوارِ مہربانی (ص 55)، ست آبی ذیشان (ص 61)، تن موزا (ص 60)، کوریاں پلکاں (ص 60)، نیندر میلہ (ص 61)، جندامبر (ص 71)، دنیا گڑ (ص 79)، ستے چہرے (ص 82) دن درباری لانگری (ص 28)، جگالی رات (ص 82)، کتویں امبر (ص 88)۔

شعری مجموعہ 'گیان دا لاسٹ سیشن' رویل پبلی کیشنز لاہور 2025ء ولوں چھاپے چڑھیا۔ ایس مجموعے وچ ایہ ترکیباں ملدیاں نیں:

کورا شاعر (ص 44)، نبض پورہ (ص 95)، ڈبدی نبض (ص 101)، گھسے ہونٹ (ص 101)۔

ایس ویروے توں ایہ گل نتر کے سامنے آوندی اے کہ ترکیب سازی دا فن آپ دی فکری اڈاری تے ذوقِ جمال نوں سامنے لیاندا اے۔ آپ نوں زبان و بیان اتے مکمل عبور تے دسترس حاصل اے۔ ڈاکٹر نوید شہزاد نے اپنی ڈونگھی فکر نوں موثر ڈھنگ وچ بیان لئی ودھیر نروئیاں تے من کھچویاں ترکیباں بنائیاں نیں۔ اوہ لفظاں دے ظاہری تے روایتی معنی ومفہوم توں اگانہہ ودھ کے اوہناں نوں نویں معنے، تازگی تے احساس بخشدے نیں۔ آپ نے ترکیب سازی راہیں نا صرف پنجابی زبان دی تخلیقی جہت نوں نکھاریا اے۔ سگوں بولی دے دائرہ اظہار نوں وشال

کر دیاں ہوئیاں لفظالی دے نویں معنوی تے فکری پکھاں ول دھیان کروایا اے۔ آپ نے شعوری تے تخلیقی عمل راہیں نا صرف پنجابی لفظالی نوں اک نواں مہاندرا تے سہپن دتا اے سگوں معانی و مفاہیم دی اک وشال دنیا نوں ترکیباں وچ سمو دتا اے۔ آپ نے اختصار، جامعیت، بلاغت تے صوتی حسن نوں برقرار رکھدیاں ہوئیاں جذبیاں، احساساں، تجربیاں تے خیالاں نوں سوہنے ڈھنگ نال بیان کیتا اے۔ اپنی سوچ تے فکر نال قاری نوں نویاں منزلاں دے پندھ چھوہن تے مجبور کیتا اے۔

References:

* Lecturer Punjabi, Government Kulya-tul-Bannat Associate College, Lahore

** Lecturer Punjabi, Government Islamia College, Railway Road, Lahore

1. Pundra Roza "Awaza" (Iqbal number) jild42, shumara24, dec.1977. P.4
2. Naveed Shahzad. Dr.- Porun Mashi (Lahore: Umair Publishers, 1998)33.
3. Ahmad Saleem- Urdu Shayeri mein Lassani Tekhlikiyat (Lahore: Majlis Taraqi Adab, 2008)77.
4. Faroqi Sham ul Rahman- Shaer, Ghair Shaer aur Naser (Dehli: Maktaba Jamia, 1995)42.
5. Naveed Shahzad. Dr.- Zahir Ahmad Shafiq lae Nazmaan (Lahore: Maqsood Publishers, 2007)107.
6. Naveed Shahzad. Dr.- Gayyan da Last Session (Lahore: Ravel Publications, 2025)19.
7. Pundera Roza "Awaza" (Iqbal Number) jild42, shumara24, dec. 1977)4.
8. Naveed Shahzad. Dr.- Dard Poshakaan (Lahore: Umair Publishers, 1995)84.
9. Naveed Shahzad.Dr.jis din chup da suraj cherhya.Lahore.umair publishers.1997.pg87
10. Naveed Shahzad.Dr.- Jis Din Chup da Sooraj Charehya (Lahore Umair Publishers, 1997)86.
11. Naveed Shahzad. Dr.- Sooraj Raag (Lahore: Department of Punjabi Zuban o Adab, Fculty of Oriental Learning, Punjab University, 2019)66.

12. Naveed Shahzad. Dr.- Gayyan da Last Session (Lahore: Ravel Publications, 2025)109.
13. Naveed Shahzad. Dr.- Satluj da Tazzia (Lahore: Ravel Publications, 2024)41.
14. Naveed Shahzad. Dr.- Zahir Ahmad Shafiq lae Nazmaan (Lahore Maqsood Publishers, 2007)80.
15. Naveed Shahzad. Dr.- Gallan Kerde Hannju (Lahore: Galib Academy, 1994)69.
16. Naveed Shahzad. Dr.- Taare Mainu Takde Ney (Lahore: Saad Publications, 1999)15.
17. Naveed Shahzad. Dr.- Finshing Line (Lahore: Punjabi Department, Punjab University Oriental College, 2013)126.
18. Naveed Shahzad. Dr.- Kanak Vaniyaan di Kavitta (Lahore: Fculty of Oriental Learning, Punjab University, 2010)95.
19. Naveed Shahzad. Dr.- Jis Din Chup da Sooraj Charehya (Lahore: Umair Publishers, 1997)51.
20. As Above, 64.